

LUKAS
HARTMAN

*Rastanak
sa
Zanzibarom*

Preveo s nemačkog
Nikola Jordanov

■ Laguna ■

Naslov originala

Lukas Hartmann

ABSCHIED VON SANSIBAR

Copyright © 2013 Diogenes Verlag AG Zürich

All rights reserved

Translation copyright © 2015 S. Fischer Foundation by
order of TRADUKI

Translation copyright © za srpsko izdanje 2015, LAGUNA

Objavljivanje ovog dela podržao je TRADUKI, književna mreža koju čine Savezno ministarstvo za Evropu, integracije i međunarodne poslove Republike Austrije, Ministarstvo inostranih poslova Savezne Republike Nemačke, Švajcarska fondacija za kulturu „Pro Helvecija“, „KulturKontakt Austrija“, Gete institut, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije (JAK), Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Resor za kulturu Vlade Kneževine Lihtenštajn, Fondacija za kulturu Lihtenštajna, Ministarstvo kulture Republike Albanije, Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije i Fondacija „S. Fišer“.

traduki^T

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Napustila sam svoj zavičaj kao savršena Arabljanka i kao
dobra muhamedanka, a šta sam danas? Loša hrišćanka i
nešto više od polu-Nemice.

Emili Rite,
Pisma zavičaju

Ko domovinu voli kao ti, veran je do same dubine duše.

Teodor Fontane,
Natpis na nadgrobnoj ploči Emili Rite

1

Njegovom veličanstvu, sultanu Bargašu ibn Saudu ibn Sultanu. Mir s Tobom, brate moj. Molim Boga i Tebe da ne okrećeš Svoje lice od mene pre nego što pročitaš ovo pismo. Neka Ti srce ne otvrdne protiv mene i moje dece. Ne misli da sam na lošem glasu u Evropi. Suprotno je istina.

Sedeo je tu, kao svakog popodneva od svog dolaska. Voleo je pogled na jezero i bregove. Za balkon, gore, na četvrtom spratu, u martu je još bilo sveže. Ali privukao je naslonjaču bliže dvostrukom prozoru s kojeg se pružao pogled od Rigija do Pilatusa. Jezero je bilo prevučeno namreškanim tragovima, senke oblaka klizile su nad njim. Čim bi se probilo sunce, voda se pretvarala u zaslepljujuće ogledalo, a istovremeno su se u poluzasenčenom prozorskom oknu pojavljivale crte njegovog lica, u kojima se jedva prepoznavao. Čovek se tako teško navikava na starenje. Morao je da podseća sebe da mu je skoro osamdeseta, ne ostaje mu još mnogo vremena. Iznad jezera i tamnog

plavetnila bregova oblaci su se spajali i razdvajali kao da nerado slede uputstva nekog reditelja. Zažmurio je i pred sobom više nije video jezero, nego pustinju u rano jutro, predeo dina, oštro podeljen na svetlost i senku, a neko je na belom magarcu jahao u susret suncu. Koliko je često bio u pustinji. Britanci su u Palestini morali da razviju efikasan sistem navodnjavanja, njegova ideja o masovnim zasadima pamuka smanjila bi konflikte između Jevreja i Arapa. Bio je sanjar, to su mu često prebacivale majka i sestre, bolešljiv dečak, i nikada nije dosegao značaj kojem je težio.

Udarci zvona Dvorske crkve, od kojih je zadrhtalo prozorsko okno, već su najavili četiri sata; prsti, koji su mu dodirivali hladno staklo, osetili su vibracije. U daljini se pojavio popodnevni brod, koji je, s čađavim dimnjakom, uzeo kurs ka pristaništu ispred hotela *Švajcerhof*. Bio je to signal da opet sedne ispred pisaće mašine. Danas to nije učinio. Uz ostala pisma, tamo je ležalo jedno, koje je primio juče. Umrlica je lutala kroz razorenu Nemačku skoro deset meseci. Slutio je, a sada je i znao istinu: njegova sestra Antonija je poginula 24. aprila 1945, u bombardovanju britanske avijacije, koje je, pred kraj rata, razoriло varošicu Bad Odleslo, kod Hamburga. Englezi, čiji je zemljak postao sopstvenom voljom, ubili su mu sestru, poluarijevsku Nemicu. Kakva nebeski tužna ironija!

Antonija, za njega dugo samo Toni. Tu devojčicu, u plavoj kariranoj haljinici nalik na kecelju, voleo je preko svake mere i, mada samo godinu dana stariji od nje, težio ju je kada majka, u mračnim zimskim danima, nije htela ni s kim da razgovara, a u krevetu se smrzavala i ispod dva

čebeta. Mališan bi ponekad nad njom raširio i treće, svoje sopstveno, a ona u svom tadašnjem stanju ne bi to ni primetila. Kasnije se otuđio od Antonije, ona se udala za Brandajsa, šovinističkog razmetljivca, a zatim je za dugi niz godina nestala s njim na južnim morima, u nemačkom kolonijalnom području. Posle Kristalne noći, 1938, više je nije video, kao ni Rozaliju, mlađu sestru. Rasturena porodica, kao stotine hiljada drugih u toj bezdušnoj Evropi. Po završetku rata, hteo je da sazna barem jesu li mu sestre još žive. Iz Londona i iz Švajcarske slao je pisma na predratne adrese, okupacionim vlastima, organizacijama za traženje nestalih. A sada je stigao odgovor, i to konačan.

Bilo je dana i nedelja kada mu je Toni predstavljala najvažniji oslonac. Otac je nedostajao u domaćinstvu; poznao ga je samo s fotografija koje su u uzanim pozlaćenim ramovima stajale na polici komode. Kako je usrdno Toni opominjala brata i sestru da ne budu glasni kada je majka patila od nostalgije, kako je često pokušavala da obuzda njihov smeh kada je iz njih izbijala životna radost! Stanovi kojih se sećao bili su sumorni. Čovek se sudarao s nameštajem, tako je tesno bio raspoređen u malim sobama. Majčini napadi nežnosti kada bi najzad ustala, činilo im se da će se ugušiti u njenom zagrljaju. „Vi ste mi sve i svja“, uvek iznova ta rečenica na njenom tvrdom, a ipak raspevanom nemačkom. Mogao je da je ponovi upola glasa: „Vi ste mi sve i svja“, i ono stezanje bi opet bilo tu, i posle sedamdeset godina. Rado bi joj uzvratio nežnost, boji se toga, ruke su mu opuštene. „Moj Saide! Moj Saide! Kako si ti miran dečko!“ Lica služavki, koja se povlače pred majčinim licem tako da se sva sli-vaju u jedno, od njih više nijedno ne bi prepoznao. Ono

što bi hteo da vidi, bilo je NJENO lice: često tako bledo, dugačkog uzanog nosa (nosa princeze, govorio je sebi kasnije), i kako bi već nagoveštaj nekog osmeha mogao da ga učini veselijim. Toni joj je donosila čaj u krevet. Nije volela slabu kafu koja se pije u Nemačkoj: „Supa. To se zove supa, zar ne?“ Katkad se pitao liči li Toni na nju, hoće li ona postati kao majka, jer je kroz sobu hodala isto tako tiho, držala glavu malo ukrivo, malo pognuto, baš kao ona. Međutim, Roza, malena, borila se za pažnju, bila je čvršća nego Toni, isticala se gde god je mogla. Majka ju je opominjala kako treba da se ponaša, a ona je onda plakala visokim, prodornim tonovima.

On, Said, nikada nije plakao glasno, suze su mu jednostavno tekle niz obraze. Prilikom svake selidbe suze su mu natapale okovratnik košulje. Služavke su ga zbog toga korile. Toni mu je svojom maramicom sušila lice; imala je male maramice, obrubljene čipkom, koje je brižljivo razvijala i opet savijala. Uvek ta brižljivost.

Said je bio četvorogodišnjak kada su napustili Hamburg, nejasna slika vožnje za Drezden, tandrkanje, miris dima, nabusit glas konduktera. Said nije hteo da jede sardine u ulju ni bajat hleb, morali su da ga strogo opominju. Tako malo svetlosti u novom stanu. Jedna stara dama često ih je posećivala i dizala mu podbradak, majku je oslovljavala po imenu: Emili. Bila je baronica, pokroviteljka, to je razumeo kasnije. Toni je Saida učila abecedi, koju je ona sama naučila od jedne dadilje, pevala mu je pesmicu o slovima ABC, a Roza je pevala s njima, ali s mnogo pogrešaka. Majka je bila dosta nestrpljiva kada je trebalo da Saida nečemu podučí, ona sama se mučila s pisanjem, ponekad je pisala nešto zagonetnim znacima i s pogrešne

strane. Bila su to vremena u kojima je izgledala puna nade, čak egzaltirana. Kada je Emili pevala, to je zvučalo strano, izvijeni tonovi, grleni zvuci; nije bilo moguće razumeti o čemu se govori u njenim pesmama. O ljubavi, rekla je jednom, ni o čemu drugom, samo o ljubavi.

Ona nije rado išla u crkve, ali brat i sestre jesu, svi su voleli da u sjaju sveća oko njih šumi muzika orgulja Bogorodičine crkve. O velikim praznicima tamo su sedeli pod kamenim svodom. Kada su napustili Drezden, Saidu je najviše nedostajao njegov sjaj Božića. Na fotografiji u nekom ilustrovanom časopisu koju je nedavno video bila je prikazana jedna razvalina s obrušenom kupolom. On, Rudolf, kako se odavno nazivao, video je šta se sprema, opominjao je na novu klanicu, ali zid neosvrtanja, fanatizma i arogancije bio je neprobojan. Ko bi ikada pomislio da će nad Nemačkom pljuštati hiljade bombi?

Još kao osmogodišnjak, Said, Rudolfovo prvo ja, shvatao je mnogo toga. Majka je morala da štedi, čak je i rublje prala sama i deci je, upola smejući se, upola ozlojeđeno, pokazivala svoje pocrveneले i otečene ruke. U malom Rudolštatu, gde su se tada doselili, sve se moglo dobiti jeftinije. Već u Drezdenu ljudi su govorili drukčije nego u Hamburgu i tu se čulo „niš“ umesto „niht“ i gotovo pevušenje u govoru*, a Emili je rekla da mora ponovo da uči nemački.

Ona je imala tajne, majka, a brat i sestre su noću, u svojoj sobi, šapatom pokušavali da ih odgonetnu. Emili je poticala izdaleka, iz Afrike, u stvari se zvala Salme ili Salima, to su znali, i bilo je ljudi koji su zbog toga na ulici zurili u nju ili zastajali i pozdravljali je s usiljenom ljubaznošću.

* Nem.: *nicht* i prov.: *nisch* – ne, nije. (Prim. prev.)

Njih troje su sada išli u školu. Svakodnevni prolazak sokacima Rudolštata zbijao ih je u odbrani od podrugljivaca i radoznalaca koji su trčali za njima, okruživali ih i pitali zašto nemaju oca i zašto im se majka krije. Bili su pametni i vredni; Toni i Said su brzo nadoknadili zaostatak u savlađivanju školskog gradiva, a Roza je tek krenula u prvi razred. Jedan stariji dečak je hteo da im se priključi. Loše je mirisao, otac mu je bio štavilac kože, ali bio je darovit crtač, najdarovitiji od svih u okolini. Umeo je da crta lica tako da su se prepoznavala na hartiji i druge ili treće nedelje u školi tražio je od brata i sestara da mu posluže kao model, majka im je princeza i crtež bi onda bio lepa uspomena na princezinu decu. „Ah, daj, ti si mešuge“*, rekla je Toni, takve reči je naučila u Drezdenu. I sve troje je odmahnilo glavom i ostavilo ga. Dečak je vikao za njima: „Ona je ionako nigerska princeza, svi to kažu. Ne trebate da se mnogo uobrazite na to.“ I, kao nekom čarolijom, kraj njega su iznenada iskrsnule dve devojčice i nadglasale ga svojom vikom: „Istina je, istina je to što kaže!“ – „Nije istina, sasvim pogrešno!“, uzvratila je vriskom Toni. Roza je zgrabila Saida za ruku i nije je ispuštala; nisu izmenjali ni reči sve do kuće, gde su govoreći istovremeno ispričali majci šta se desilo i pitali je zašto su deca u školi došla na tako glupu ideju. Princeze su, kao u jedinoj knjizi s bajkama koju su posedovali, imale prozirnu kožu i dugačku plavu kosu, i nosile su svilene haljine sa zlatnim trakama. Saidu je srce htelo da iskoči kada je majka briznula u plač i rekla da je to ipak istina. Po rođenju je princeza, otac joj

* Jid.: *meschugge* – lud. (Prim. prev.)

je kao sultan vladao ostrvom Zanzibar. Zbog Hajnriha se odrekla života princeze i napustila zavičaj, kasnije će o tome opširno pričati deci, ali ne sada, moraju da budu stariji da bi sve to razumeli. Dodala je tome poznato: „Vi ste mi sve i svja“, privukla ih k sebi i više nije htela da ih pusti. U bujici majčinog govora pored stranih reči plivale su i one pogrešno naglašene, rečenice su joj se prekidale, gušile se u jecajima. Bilo je tako bolno slušati je da su i deca zaplakala s njom, isprva tiho i cvileći, a onda glasnije. Saidu se činilo da je neko strgnuo veo s majke i da se ona pokazuje onakva kakvu ne želi da je vidi. Sada ju je gledao novim očima, tražio na njenom uzanom licu obeležja kraljevskog porekla, a Roza je najednom pitala zašto dobijaju tako malo slatkiša ako je mama zaista princeza. Tog dana Said je izgubio neposrednost s kojom je prihvatao majku; nikada više nije uspeo da je povрати. A sada, pod stare dane, pitao se je li ikada uspeo da shvati ko je ona bila u najskrivenijem kutku svoje duše.

Da li to neko kuca? Rudolf se trže i oslušnu iza sebe, u pravcu vrata, ne osvrćući se od prozora. Kucanje se ponovi, malo jače i zahtevnije. Da nije kelner? Ili gospodin Sarazin, koji je obećao da će s njim odigrati partiju šaha? Hotelski lekar? „Slobodno“, promrmlja Rudolf tako tiho da je to bilo nemoguće čuti u hodniku. Uprkos tome, vrata se otvoriše, koraci se približiše, muški koraci bez sumnje, prvo odjekujući na parketu, a zatim prigušeni na debelom tepihu. Neko zastade iza njega i pozdravi ga, a Rudolf se ni tada ne osvrte, mada je odraz u prozorskom oknu ukazivao na nekoga za koga mu se učini da ga poznaje.

„Uzmite stolicu“, reče, „sedite pored mene.“

Šumovi mu otkriše da se stolica odvaja od pisaćeg stola, prenosi i spušta pored njegove naslonjače. Rudolf začu ubrzano disanje posetioca, sluh mu je bio bolji od moći vida, gotovo kao u mladića koji u marševskom koraku vojnika pod svojom komandom prepoznaje i kritikuje svako odstupanje od takta.

„Šta hoćete?“, upita on i uplaši se umora u sopstvenom glasu.

Posetilac ne pohita da odgovori: „Hteo bih da razgovaram s vama, gospodine Saide-Rite.“ Istakao je to ime kao aristokratsku titulu.

„Upotrebu tog dvostrukog imena“, reče Rudolf, „odobrio mi je na moj zahtev Hamburški senat još 1906.“

„Znam.“ Posetilac primače stolicu nekoliko centimetara bliže. „Ali ima dosta toga u vašem životu što sebi ne mogu da objasnim.“

Rudolf dopusti sebi da se osmehne. „Mislite li zaista da ja sebi mogu da objasnim taj tobogan?“

Brod na redovnoj saobraćajnoj liniji u međuvremenu je pristao, a iskrcala se samo nekolicina putnika. Tako brzo posle rata i u ovo doba godine u Lucernu je jedva bilo turista.

„Pa ipak“, reče posetilac, „možete da pokušate da odgovorite na moja pitanja.“

Rudolf je ćutao. Novi šumovi, hartija je zašuštala, jedna šibica je kresnula, dim cigarete popeo mu se u nozdrve. Pogled kroz prozor, daleko napred, u oblake, u brod koji se sada napušten ljuljao ispred keja. Više od toga nije želeo da vidi.

„Moram da vas zamolim da ugasite cigaretu“, reče. „Pluća su mi načeta.“

Posetilac zamoli za izvinjenje, ustade i vrati se posle izvesnog vremena, verovatno je našao pepeljaru koja je neupotrebljena stajala na niskom stolu. Olga, neposlušna ćerka, uvek je brzim pokretom kažiprsta slala zapaljenu cigaretu u šolju toaleta ili ju je potapala u čašu vode; Rudolfu je još u ušima odzvanjalo kratko opako šištanje koje se pritom čulo. Sada se udala za jednog američkog novinara. Njen drugi brak. Besmislen pokušaj da se spreče greške sopstvene dece. I sin Verner hteo je sada da emigrira u SAD.

Posetilac se više nije čuo, nije se micao, ali je još bio tu.

„Ko ste vi?“, upita Rudolf direktno. „Šta hoćete od mene?“

„Možete da me oterate, otići ću odmah ako vam je to draže.“

Rudolf je ćutao i gledao napolje. Dva oblaka s poluloptastim izraslinama pomerala su se jedan preko drugoga kao da hoće da se pare.

„Ostanite“, promrmlja. „Ionako nemam često društvo.“

„Ako ostanem, gospodine Saide-Rite, pričaćete mi.“

„O čemu?“

„O sebi.“

„I kuda to vodi? Celog života sam stajao između frontova. Hteo sam da pomirim suprotnosti i omanuo sam u svim svojim namerama. Je li to vredno priče?“

„Kod vaše majke su suprotnosti bile mnogo oštrije, mnogo bolnije nego u vama.“

„Ja sam ih preuzeo u velikoj meri. Ali o svojim unutar-njim borbama neću da govorim. One su završene.“ Rudolf se isteže i oseti na leđima otpor tapaciranog naslona.

„Pa dobro“, reče posetilac. „Posvetimo se onda spoljašnjoj situaciji vašeg životnog puta. Mogli ste da postanete sultan, sultan od Omana i Zanzibara.“

Rudolf je bio blizu toga da plane. „To je naivna pretpostavka. Čak i da je Bizmark učinio sve da me progura kao prestolonaslednika, ne bi mu uspelo. Englezi bi to sprečili.“

„Bizmarku ste rekli da nikada ne biste menjali svoj čin premje-lojtnanta* za presto u Zanzibaru.“

„Otkuda to znate? Kad sam ga sreo, on više nije bio kancelar i žalio je što se Nemačka odrekla Zanzibara u korist Helgolanda. Za ugovor s Engleskom je kazao da je vapijuća nepravda.“ Rudolf se zadihao, osećao je probadanje u grudima i pokrio ih šakom. „Ali pustimo to. Ne smem da se uzbuđujem.“

„Zašto ste onda“, nastavi posetilac, „s jedva trideset godina prekinuli vojničku karijeru?“

„Jer mi se sve manje dopadala svakidašnjica u vojsci. Muštranje, stalno izdiranje. I to što je, u stvari, jedini cilj bio da se nauči ubijanje. To vam je tako. Trebalo je da pitate mog zeta Tremera, muža moje sestre Roze, on je bio general u bici kod Verdena i posle toga jedva da je izgovarao pokoju reč.“

„Posle raskida s vojskom postali ste železnički inspektor u Egiptu, a potom direktor nemačke Orijentalne banke. To su začuđujući prelomi u vašem životu. Kako je došlo do toga?“

„Bio sam otvoren prema novim mogućnostima, tražio sam izazov. I gajio sam nadu da ću na taj način služiti miru.“

* Nem.: *Premier-Leutnant*, zastareo izraz za reč *Oberleutnant* – poručnik. (Prim. prev.)

„Ali niste se time kvalifikovali za ta radna mesta. Svakako je bilo važnije što ste raspolagali jakim vezama.“

„Kako vi kažete. Potcenjujete moje sposobnosti učenja.“

„Moguće. Iznenadujuće je i to što ste se oženili Jevrejkom iz bogate kuće.“

„Oženio sam se iz ljubavi, ne iz koristoljublja, kao što su neki tada mislili.“

„Pa ipak, posle četiri godine u Kairu mogli ste sebi da dopustite da živite kao privatje*. Verovatno zahvaljujući mirazu vaše supruge.“

Rudolfove šake se otvoriše i zatvoriše, kao da nešto gnječi. „Vaša pitanja su nametljiva, gospodine nepoznati. Neću da odgovaram na njih.“

„To nije bilo pitanje, gospodine Saide-Rite, nego nagađanje. I ide dalje ako dozvolite. Ujak vaše žene je bio Ludvig Mond, jedan od najbogatijih industrijalaca u Engleskoj. Može se pretpostaviti da je svojoj nećaki ostavio legat, jer se, kao što je poznato, dobro postarao za ceo porodični klan. Šta vam je inače omogućilo da u svom nomadskom životu uvek odsedate u najboljim hotelima?“

Malo je falilo da se Rudolf okrene ka posetiocu. Ali obuzdao se, samo su u prigušenom besu iz njegovih usta navrle prenagljene reči: „Hoćete li da me strpate u društvo lovaca na nasledstvo i profitera? Neće vam uspeti. Zna li koliko smo jevrejskih emigranata moja žena i ja pomagali u Londonu? Zna li koliko sam novca uložio u svoja putovanja da bih posredovao između cionista i Palestinaca? Naravno da sam pomagao i majci. Samo što to nisam udarao na velika zvona.“

* Nem.: *Privatier* (fr. izgovor), zastareo izraz za nem.: *Rentner* – rentijer. (Prim. prev.)

Posetilac je ostao opušten, čak hladan. „O tome imam samo nejasnu sliku. Zato sam ovde.“

„Idite sada“, reče Rudolf starajući se da ravnomernije diše. „Šta god da smerate, ionako ćete izmisliti sve što vam je po volji.“

Posetilac ustade. „Možda ću se vratiti, tvrdoglav sam. Ili me obavestite ako poželite.“

Rudof vide senku koja u magnovenju zamrači okno, providni oval nekog lica, i začu korake kako se udaljavaju diskretnije od tuđeg glasa sa tvrdim akcentom.

„Vaše ime“, reče Rudolf poluglasno, „kako beše vaše ime?“

No tada je već bilo kasno za odgovor. Vrata sobe blago se zatvoriše i Rudolf odjednom ne bi više siguran je li podlegao nekom snu na javi i da li se dijalog vodio samo u njegovoj glavi. Nebo se pomuti, naslućivao se sumrak. Krajem marta u drvoredu kestena duž jezerske promenade već su iznikli lepljivi pupoljci; proteći će još nedelje pre nego što iz njih izbije lišće, a krune drveća išaraju crvenkasti cvetovi nalik na sveće. U njemu je još odjekivalo saslušanje kojem se opirao. Odbio je da se nepoznatom poverava o majci, pa ipak, ovih dana misli su mu često kružile oko nje, oko zagonetke njenog nehatnog života, njenog bekstva iz Zanzibara, njene kasnije gorčine. Pritom je, još juče ili prekjuche, morao da se postara za Terezu, koja je ležala nekoliko kilometara dalje, u banjском lečilištu *Zonmat*. Da je bar neko vreme drži za ruku, čovek je obavezan na to posle četrdeset četiri godine braka. Osećao se suviše iznurenim za vožnju taksijem, a istovremeno ju je izbegavao, jer je teško podnosio da u oveštanim crtama svoje supruge konačno prepoznaje samoga sebe, a bilo mu

je još teže da podnosi direktan pogled njenih bledih očiju.

Sa uzdahom se podigao, pokušavajući da ignoriše bol u ramenima i *muški* – ta reč mu je apsurdno prošla kroz glavu – prevaziđe ukočenost prvih koraka.

Bilo je vreme za popodnevni čaj. Voleo je eklere koje su služili utorkom, da zagriže koru od princes mase i oseti hladan vanilin krem na jeziku. Izbegavao je lift nalik na kavez. Silazio je peške, s rukom na gelenderu. Crveni tepih, koji je prekrivao otvoreno stepenište, imao je neprekidnu kružnu šaru, kakva se viđa na nekim orijentalnim tepisima. Ona obuhvata rajski prostor, protumačio mu je jednom konzul Šreder u Bejrutu. Sam Rudolf je posle sopstvenog kraja zamišljao samo veliki zaborav. Čeznjive predstave hrišćana i muslimana o onome što sledi posle smrti, u njemu su odavno izbledele. Nevoljno je primećivao da su mu pantalone preširoke; poslednjih nedelja je oslabio i sada je štof oko bedara imao ružne nabore. Ali možda treba da se odrekne misli da i dalje mora da bude savršeno odeven kao na svim onim prijemima u londonskim godinama, gde je ponekad čak stupao u razgovor s ministrima. Razume se, oni nikada nisu slušali njegove dobronamerne savete, a na pismene podneske ili nisu uopšte odgovarali, ili su ih praćali floskulama.

Za stolom u uglu u plavom salonu već su sedeli madam Bloh iz Ciriha i doktor Vajcman iz Torina, a pošto je Rudolf seo došli su gospodin Sarazin iz Bazela i Amerikanac Džejms Pikok, oficir okupacionih snaga, stacioniran u Minhenu, koji je ovde provodio odmor. Pozdravili su se i pitali jedno drugo kako su. Sarazinova uobičajena reakcija se sastojala u tome da dignu obrve i uzdahne dok je madam neodlučno odmahivala glavom

s bujnom srebrnastom kosom, kao da na to nema odgovor. Bila je popunjena samo trećina hotelskog kapaciteta, što je umanjivalo žagor u salonu. *Chef de Service*, jedan omaleni Bindner*, koji se hitro udaljivao od stola, žalio se na beznadežan položaj ekonomije tako kratko posle rata; inostrani gosti su još retki, za razliku od ranih tridesetih kada je *Švajcerhof* uglavnom bio popunjen do poslednjeg mesta.

„Među njima je bilo i mnogo bogatih Jevreja“, primeti madam Bloh gotovo bez emocija, „tu im je bila prolazna stanica dok ih je Švajcarska još puštala.“

Tome se za stolom nije imalo šta dodati: posvetili su se čaju dardžiling, koji je kelner doneo i nožićem поделиo eklere koji su zatim servirani na tankim porcelanskim tanjirima. Hotel kao što je *Švajcerhof* snabdevan je dovoljnim količinama punomasnog mleka, mada je većina namirnica čak i u zemlji pošteđenoj rata bila strogo racionisana. Rudolf se trudio da ga zbog toga ne grize savest. Bilo je opravdano što vlasti pokušavaju da podstiču turizam; u to je spadao i privid luksuza čijem je izazovu on, unuk sultana Saida ibn Sultana, uvek iznova podlegao.

Sada su razgovarali o izletima koje mogu da organizuju čim se vreme stabilizuje. Rudolf bi se rado još jednom odvezao na Pilatus, ali se bojao da mu to neće dopustiti njegova sipljivost koja se pogoršavala. Sećao se letnjih izleta u Lucernu, s Terezom i decom, i veličanstvenog pogleda s vrha Pilatusa. Čovek je prosto želeo da se kao ptica grabljivica obruši u dubinu, u susret plavetnilu jezera, a onda

* Švajc. nem.: *Bündner*, skraćeni oblik naziva *Graubündner* – stanovnik najvećeg švajcarskog kantona *Graubünden* (Graubinden). Italijani ga zovu Gridoni, a Francuzi Grisons. (Prim. prev.)

raširi krila i lebdi između nebeskog i jezerskog plavetnila, bezopasno nad svim provalijama. Predeo oko Firvaldštetskog jezera* bio je za njega srce Evrope, ne samo zbog Šilerovog mita o Telu**, kome su se u Pruskoj kadetskoj školi licemerno klanjali, ne, unutrašnjost Švajcarske je *en miniature* pokazivala šta sačinjava Evropu, doline i visove, tekuću i stajaću vodu, graditeljsku veštinu koja je negovana stolicima; a gledano odozgo, u toj raznolikosti bilo je nekog pomirljivog jedinstva koje je anticipiralo šta sada mora da bude s rastrgnutim i razorenim kontinentom. Ta vizija, ma koliko se činila neverovatnom, malo je smirivala rezignaciju koja mu se danima uvlačila u udove.

Da li društvo za stolom, pitao je gospodin Sarazin, eventualno želi da vreme do večere premosti nekom partijom bridža? Madam Bloh se odmah složila, gospođa su oklevala, a Rudolf je izjavio da bi radije još leškario, jer je danas suviše naprezao oči za pisaćim stolom.

„Zar toliko pišete?“, upita gospodin Sarazin.

Rudolf s naporom ustade. „Pokušavam da pronađem članove porodice.“

„Danas to čine mnogi, gospodine Saide-Rite“, neočekivano reče ćutljivi dr Vajcman. „Božjom promisli može se govoriti o novom rasejanju naroda.“

* *Vierwaldstättersee* (Firvaldštetsko jezero), nemački naziv jezera koje se prostire u četiri šumovita švajcarska kantona: Uri, Švic, Untervalden i Lucern. Engl.: *Lake Lucerne*. (Prim. prev.)

** Dramu *Vilhelm Tel* (*Wilhelm Tell*) Fridrih fon Šiler je objavio 1804, godinu dana pre svoje smrti. U njoj je opisana buna u švajcarskom šumskom kantonu protiv vladavine Habzburga i ubistvo tiranskog austrijskog guvernera od ruke heroja. U podtekstu drame je pitanje opravdanosti nasilja u političkoj akciji. Otuda i ocena o „licemernom klanjanju“. (Prim. prev.)

Rudolf klimnu i krenu između stolova ka izlazu. Samo me sebi delovao je tromo, mnogo godina stariji nego što je želeo. Pijanista je za klavirom upravo počinjao svirku; poticao je sa istoka, zvao se Zilberštajn i klimnuo je Rudolfu kao da svira njemu u čast. Kao svake večeri, započeo je Šopenovom mazurkom, koja je Rudolfu poremetila korak. Zilberštajn – čudo jedno koliko je imena Rudolf sada već znao – kasnije će preći na Šubertove lendlere*, mađarske igre, Mendelsonove pesme bez reči, i tu i tamo improvizacije bliske džezu. Čelav čovek s ožiljkom na čelu, imao je tešku prošlost, to mu je pisalo na licu, ali Rudolf nije hteo da je upozna, ovih dana ga je okupiralo suviše toga iz njegove sopstvene prošlosti. U misli mu se opet uvukla Toni. Kako li mu je sestra izgledala poslednjih godina? Crte lica su joj bile ogrubele još od razvoda s Brandajksom. Brat i sestre sreli su se još jednom, u martu 1924, kraj majčinog groba na groblju Olsdorf u Hamburgu, i tamo je on s lakim užasom otkrio da je Antonijina kosa prošarana sedim pramenovima; njegova se i tako još poodavno proredila, a Toni je rekla da i ona želi da je jednog dana sahrane tamo, u porodičnoj grobnici Riteovih. U to doba već su izašla na videlo Emilina pisma u Rozalijinoj kući u Jeni, gde je umrla. U međuvremenu ih je pročitao sve troje. Za majčinog života on nije znao ništa o tim porukama. Pisma, ispisana urednim rukopisom, bila su namenjena nepoznatoj primateljki, bivšoj bezimenoj

* Nem.: *Ländler* – narodna igra iz austrijsko-bavarskog prostora (*Ländler* – gornja Austrija), koja je igrana u sporom troosminkom ili tročetvrtinskom taktu. Smatra se pretečom valcera. O popularnosti te igre krajem 18. i početkom 19. veka svedoče lendleri Mocarta, Šuberta i Betovena. (Prim. prev.)

pratilji iz Zanzibara, i nikada nisu poslata. Rudolfa je to štivo tako uzbudilo da danima nije mogao ništa da jede i svom snagom se borio da se opet ne preobrazi u Saida, u bespomoćnog malog dečaka koji zamalo nije umro prve zime u Rudolštatu. Šta im je majka sve prećutala! I koliko su često njen osmeh i utešne reči bili izvojevani teškom borbom kada je sve bilo obojeno onom beskrajnom čežnjom za ostrvom Zanzibar!

2

Čak i vladar Nemačke i njegova porodica imaju udela u mojoj sudbini i upućuju mi dobre savete. Sam vladar je blagoizvoleo da mom sinu Saidu dopusti da postane nemački oficir. Moje ćerke Tavka i Gaza takođe su dobro; ne fali nam ništa osim mogućnosti da vidimo Tebe.

U polusnu, na sofi. Kuda tone, kuda ga struja sada nosi? Svežina dopire kroz otvoren prozor. Ali glava mu je vreća i duboko utonula u jastuk, grlo ga boli, gori, bode ga iznutra, oseća da je sve skroz natečeno, jezik ispunjava nepca, trebalo bi da guta, a ne može. Muči se da diše, čuje neki ropac, svoj sopstveni. Krivi se od iznenadnog laveža kašlja, izbacuje sluz izmešanu s krvlju. Majčina ruka na čelu i, kao kroz veo, vidi talasasti smeđi abažur lampe s bordurom od čipke, a preko smeđe površine puzi jedna muva. Zatim jedno bradato lice, koje se izdvaja iz svega ostalog, i zlovoljan muški glas: „Teško da će preživeti ovu noć.“ Shvata da se ta rečenica odnosi na njega,

teškog bolesnika. Hoće li umreti? Zatim više nema onu strašnu gušobolju, kako žarko to želi! Opet abažur na lampi, sada blago obasjan, muve nema. Sladunjav ukus u ustima, provaljuje iz njega, bujica krvi, kažu mu kasnije. Užasnuti krici, oko njega čiste, menjaju mu jastuk, čaršave. Ko radi sve to? Sada može duže da drži otvorene oči, majka je tu, kraj njega. Ali ne sme da ga zagrlji i poljubi zbog zaraze, on to zna, osmogodišnjak je i vrlo pametan, a ni sestre ne smeju da mu prilaze. „Mama“, mrmlja on i ne odvaja pogled od nje. Inače nikada ne govori „mama“ iako ostala deca, Nemci, tako zovu svoje majke. Hteo bi da joj kaže „Bibi“, tako ju je zvao otac, ali sada mu preko usana prelazi samo ta reč, „mama“, a ona ovlaš odmahuje glavom, smeši se, ali vlažnih očiju, a njemu se čini da već sam njen uporni pogled može da mu ublaži bolove. Ili mu je ona sve to kasnije ispričala?, pita se Rudolf. Jesu li njena nikada neposlata pisma dala krila njegovoj imaginaciji? „Moja duša se borila sa Svemogućim za spas jednog deteta koje je jedva disalo“, pisala je ona. „Dete je otvorilo oči i prepoznalo me.“ Da, smrt ga je za dlaku mimoišla; kakvu je lakoću, gotovo bestežinsko stanje, osetio kada su bolovi konačno iščezli.

Slaba sećanja na vreme oporavka. Nedeljama nije smeo da izađe, čitao je pustolovine barona Minhauzena, *Švajcarskog Robinsona**, *Guliverova putovanja*, sve knjige koje mu je još u Drezdenu poklonila ona baronica, Emilina

* *Der Schweizerische Robinson*, knjiga folkloriste, pisca i izdavača Johana Rudolfa Visa, koji je preradio i dovršio rukopis svog oca, pastora katedrale u Bernu. Prevedena na engleski kao *Swiss Family Robinson* (*Švajcarska porodica Robinson*) 1814, a zatim i na mnoge druge jezike, postala je jedan od najpopularnijih romana za decu i omladinu. (Prim. prev.)

pokroviteljka. Kada bi palo veče, ponekad je verovao da je s nasukanom Visovom porodicom na tropskom ostrvu, a ne u Rudolštatu; rado bi bio vredni Fric, koji savlađuje sve opasnosti, a ne oslabeli Said, koji se zadiše posle nekoliko koraka. Uz tu lektiru zaboravljao je da je sada i majka pala u krevet, možda jednostavno iscrpljena od neprospavanih noći. Služavka se usuđivala da ponovo ulazi s hranom kod Saida, verovalo se da više nije zarazan, a dva-tri školska druga donosila su mu domaće zadatke.

No, tu još nije bio kraj nesrećama. Tek što je Emili ustala, sestre su obolele od šarlaha. Čuo je Rozu kako cvili u susednoj sobi, a majka jadikuje, od Toni se nije čuo ni glas. Lekar je odbijao da prelazi prag. Said ga je čuo kako kaže da je ova kuća ukleta i da dečaka treba nekuda poslati dok devojkice ne savladaju bolest, on je suviše podložan, njegov organizam nema odbrambene sposobnosti. Majka je poslušala i poslala ga u pension, kod učitelja Verta. Na dva meseca? Ili duže? Saidu se to vreme činilo beskrajinim. Samo malo jasnih uspomena. Gostinski krevet ispod stepenica, odvojen od sobe španskim zidom, njegovo mesto u dnu stola. Vert je bio pedant bucmastih obraza i vrlo se jedio ako večera nije bila na stolu tačno u šest. Prema Saidu se hotimično ponašao s visine; jasno je stavljao do znanja da u Nemačkom carstvu* jednom dečaku ne pripadaju nikakve privilegije ako je iz neke orijentalne kraljevske porodice. Njegova dva sina, malo mlađa od Saida, podrugljivo su otezala strano ime: Saaaiid. Mimo toga, ostavljali su pansionskog gosta na miru, ali ga nisu

* Mada je *Deutsches Reich* bio zvanični naziv nemačke države 1871–1945, do 1918. jasnoće radi *Reich* se ovde prevodi terminom „carstvo“ (*Keiserreich*). (Prim. prev.)

zvali da se s njima igra ratovanja kalajnim vojnicima. Do škole su ipak išli utroje; Vert je uglavnom koračao ispravljenih leđa pedesetak metara ispred njih. Zahvaljujući toj zaštiti, Said je ostajao pošteđen tuča. Gospođa Inge, domaćica, bila je ljubaznija prema njemu. Starala se da opet povрати izgublenu težinu; za večeru mu je uvek na tanjir stavljala duplu porciju ovsene kaše i velikodušno je posipala cimetom i šećerom. A kada bi je Vert podsetio da od gospođe Rite, koja živi u oskudnim uslovima, dobija samo skromnu sumu novca za ishranu u pansionu, žena bi negodujući rekla: „Ah, koješta!“, i zapušila mu usta. Ipak, Verta ništa nije moglo da obuzda kada je izražavao svoje oduševljenje usponom Nemačkog carstva. Verovao je da je u Saidu, polustrancu, našao voljnog slušaoca i pozajmio mu je veliki atlas da bi mogao da prati kako je iz rasparčane zemlje malih i srednjih suverenih država nastala celina, Nemačko carstvo, koje sada ravnopravno nastupa na koncertu velikih sila. Vert je pritom skupljao usne i tiho zviždao prve taktove pesme *Pozdrav tebi s pobjedničkim vencem**, koju su u odeljenju svakog jutra pevali u stojećem stavu. Kada je Said osećao da ga ne posmatraju, prelistavao je atlas sve do Afrike, čije su boje otkrivale da još ništa nije nemačko. Pronašao je Zanzibar na istočnoj obali i zapanjio se koliko malo izgleda to ostrvo, razočaravajuće malo, jedva nešto veće od duguljastog zrna suvog grožđa; sadašnji sultan, koji mu je bio ujak,

* Himnu *Heil dir im Siegerkranz* napisao je 1793. pesnik iz Šlezviga Hajnrih Haris u slavu danskog kralja Kristijana. Melodija odgovara engleskoj pesmi *God save great George the King*. Pesma je kasnije postala pruska kraljevska himna i ostala je nemačka himna do sloma Carstva, 1918. *Siegerkranz* je lovorov (pobjednički) venac. (Prim. prev.)

vladao je tom majušnom državom, a čak ni čitava Afrika nije bila veća od Nemačke, dvadesetak stranica napred. Pa ipak, Saidu se sviđalo da sanjari o Zanzibaru, da zamišlja palme o kojima je pričala majka i kamene kuće kraj mora. Nije mogao ni da zamisli da će se šest godina kasnije ukotviti tamo na jednom nemačkom ratnom brodu, gledati liniju obale i slušati pozive mujezina.

Bila je noć u njegovoj hotelskoj sobi. Još nekoliko svetlih traka iznad Rigija, odsjaj minulog dana. Čitavog života je tražio sopstveni prostor koji će mu pripadati sav i bez ostatka. Je li ležao na Istoku, je li ležao na Zapadu? Često se nalazio u sredini, u sivoj zoni, ni ovamo, ni onamo. Više nije bio Nemač, pa ipak mu je nemstvo utisnulo pečat. Ni pravi Britanac, mada ga je pasoš predstavljao kao takvog. Ni Arapin, daleko od toga, ali ispunjen čežnjom da ga priznaju kao takvog.

U nedeljama kod učitelja Verta, često je, sedeći kraj prozora, posmatrao slike zimskih oblaka, kočopernih formi koje su pri jakom vetru nasrtale jedna na drugu, odgurivale se ili bivale rasturene delovanjem nevidljivih sila, uzbuđljiv borbeni metež na nebu. Kako su bile bezazlene maštarije dečakâ koji će kasnije umirati za otadžbinu u kaljuzi streljačkih rovova. Toni se radije igrala lutkama, jednoj je, uz Emilinu pomoć, sašila orijentalnu haljinu do nožnih zglavaka i nazvala je Fatima.

Njen besmisleni kraj u ruševinama izazvanih bombardovanjem nije mu izbijao iz glave. Kakvo varvarstvo da se na kraju rata civilno stanovništvo takoreći pogubi! Granice između dobrog, neophodnog i moralno nedopustivog tada su već odavno bile izbrisane. A on, Rudolf, držao se

van krvoprolića, oba velika rata proveo je na neutralnom terenu. Vođen možda kukavičlukom? Mudrošću? Odbojnošću prema svakom obliku ratnog nasilja? Uključio je lampu kraj uzglavlja sofe. Njen topli sjaj stvarao je neku vrstu utešnog prostora, oduvek je stone lampe i one pored kreveta voleo više od lusterâ u londonskim dvorovima, gde je trebalo da se on, princezin sin, oseća kao kod kuće.

Pogled na sat mu pokazao da je u međuvremenu propustio večeru. Tražiće da mu donesu jedan buljon, više od toga nije mu trebalo, a uz to čašu burgunca, nekog lakšeg. Povukao je zvono. O stanju na bankovnom računu, zbog čijeg mu je naglog smanjivanja Tereza prebacivala, nije hteo da razmišlja, ostalo je još dovoljno; glavna životna ambicija nije mu bila da deca naslede što više. Da li da ipak telefonira Terezi? U ovo doba ona sigurno već spava, bila je tako malaksala i iznemogla. Sve izraženija slabost pluća kao kod Emili, čudno je kako se stvari ponekad ponavljaju. Ne, poziv će odložiti za sutra, ionako je komplikovano preko hotelske razvodne telefonske centrale uspostaviti vezu sa *Zonmatom*. Posetiće je tek za vikend, najzad, i on sam je bolestan, ne toliko da to izaziva zabrinutost, kao što ga je uveravao hotelski lekar. Od reumatizma se ne umire, ali mora da štedi srce, ne sme suviše da se napreže.

Došla je sobarica, rodnom iz centralne Švajcarske, čiji dijalekt je jedva razumeo. Naručio je supu. Devojka je klimnula, zapalila sveću na pisaćem stolu, navukla tamnožute somotske zavese i odigla ćebe na krevetu. Rudolf je odustao od namere da započne razgovor s njom.

Namenili su mu vojničku karijeru. Oblikovalo ga je ono što je bilo u vezi s tim i onda ga je oteralo u pobunu. Malo

mesečine prikralo se u sobu, pokrivač oblaka se poderao, lančić džepnog sata na noćnom stočiću je zasvetlucao. Porodica je nešto manje od tri godine živela u Berlinu, a majka se nadala da će im popraviti prihod davanjem časova arapskog jezika. Kada je to bilo? Posle 1880, ako je dobro računao. Četiri majušne, siromašne sobe u sute-renu, tek poneki zrak svetlosti iz dvorišta iza kuće, a Said je pohađao gimnaziju *Kajzer Vilhelm*; bio je tih i vredan učenik, a pomno je skrivao svoje poreklo. Zatim je stupio u kadetsku školu *Bensberg*, nekadašnji lovački zamak koji je, spartanski opremljen, morao da ponudi smeštaj za četiristo dečaka. Tek mnogo kasnije je shvatio kakva je muka naterala majku da ga prijavi za jedno slobodno mesto. Nije volela pruski dril. Ali rekli su joj da će na taj način njen sin steći čvrsto uporište u društvu i zauzeti ugledno mesto u vojsci ili nekom nadležstvu. Poznanici, pre svih stric Johan, brat preminulog oca, savetovali su Emili da piše direktno kajzeru i istakne plemenito poreklo dečaka. To je uspelo, Said je primljen. Još nije znao šta ga čeka, imao je tek trinaest godina i bio je slabunjav posle preležanih bolesti. Na regrutaciji su ipak potvrdili da je zadovoljavajućeg zdravlja i zaista je, bez sumnje, pokazivao afinitet ka vojničkom životu, mogao je da redom nabroji velike bitke Prusa, a uvek iznova se oduševljavao pobedom kod Sedana nad sramno inferiornim Francuzima. Da bi Saidu olakšala rastanak, Emili je odlučila da neko vreme ostane u jednom jeftinom pansionu u Kelnu, nedaleko od *Bensberga*; tako je Said mogao da svakih četrnaest dana provede nedeljni odmor s porodicom.

Vetrovit jesenji dan. Majka ga vodi kroz aleju do školskog portala, Said nosi kofer s dozvoljenim stvarima, to

ga onemogućava da s ramena i kape sklanja mokro lišće. Izbegava njen oproštajni pogled, ne podnosi majčine suze. Zar nije navaljivala da pođe s njim? „Kva heri“, kaže ona i jedva čujno ponavlja oproštajni pozdrav: „Kva heri.“ On šumno uvlači vazduh i okreće se od nje, dežurni oficir ga tera da požuri. A zatim sve one strahote. Najveća: dugačka spavaonica s dva niza kreveta, on tako zamišlja zatvor. Tamo čovek leži nezaštićen, kožu grebe grubi materijal noćne košulje, brojni šumovi noću, cviljenje, kašalj, hrkanje, glasan prdež uz uzvike negodovanja i smeh, naredbe nadzornika koji traži tišinu; javlja se žudnja za kućom, a ne sme da se pokaže. Pregled ormara izjutra i uveče, ni prst ne sme da se pomeri. Zapušen odvodni kanal pisoara sa smradom koji štipa, udara u nos svuda, čak i u učionicama. Kafa s krpicama ukvarenog mleka. Kako čezne za čajem na koji je navikao! Jutarnja parada u dvorištu zamka po svakom vremenu, tom prilikom se nosi preširok plavi kadetski mundir s mesinganom dugmadi, koji se na kiši natopi vlagom i oteža kao oklop. Dreka podoficira koji izdaju zapovesti. Sve mora biti poređano u centimetar tačno. Samo da se negde vrhom cipele ili laktom, makar i najmanje, odstupi od vrste ravne pod konac, i sledi oštar ukor i nepomično stajanje za kaznu. Poniženja svuda, u svako doba. Said diše slobodnije samo na predavanjima, naročito iz predmeta čije časove drže civili. Ističe se u engleskom i geografiji. Rukopis mu ocenjuju kao uzoran, zbog čega važi za štrebera. Pa ipak, svi kadeti teže tome da ponesu poručničke epolette što je pre moguće. Taj put traje šest godina, dve poslednje u centralnoj školi u Lih-terfeldu. Said noću pokušava da zamisli kako da ostavi za sobom tih šest godina i ne uspeva. Često se smrzava u

krevetu, iz higijenskih razloga ruke moraju da budu iznad ćebeta; u slučaju da neko prekrši to pravilo, ruke mu tri noći uzastopce vezuju za kasarnski krevet. Srećom, Saidov sused u krevetu sleva dobroćudan je momak, malo puniji, još nespretniji na stazi s preprekama od Saida. Nijedan od njih nije spadao u ljigavce koji se provlače svuda i umeju da se brane od neprijateljstava. Posle gašenja svetlosti, on i Bernd ponekad su se došaptavali, pričali o kući, o braći i sestrama, o omiljenim knjigama. Said svog oca predstavlja kao trgovca, koji se uspešno bavio trgovinom začinima, tako će o njemu lagati celog života. Na osnovu nekoliko fotografija koje su ostale iza Hajnriha Ritea, pokušava da stvori živog čoveka. Jedna fotografija pokazuje mladu porodicu, još bez Roze: Said, s nepunih godinu dana, u uštirkanoj suknjici, kraj njega otac sa Toni, bradatog lica, neprozirnog izraza, strogo razdeljene kose.

Za majku Said kaže da je poreklom iz Zanzibara, rođena kao princeza: glasina o tome kruži među kadetima, ali upravo je ne potvrđuje; Said nema nikakve posebne privilegije. Bernd je jedini posvećen u to, laska mu što mu je prijatelj sin jedne princeze. Naumio je da kasnije u diplomatskoj službi putuje u Afriku, kao istraživač Gustav Nahtigal*, da bude konzul u jednom od novih nemačkih protektorata. Od Bernda se ne bi očekivala tolika hrabrost, nasledio ju je od oca koji je kao brodski lekar proputovao svet.

* *Gustav Nachtigal* (1834–1885) – istraživač Sahare, koji je Nemačkoj pomogao da stekne protektorate u zapadnoj ekvatorijalnoj Africi. Dok je Nahtigal služio kao nemački konzul u Tunisu, Bizmark ga je poslao u zapadnu Afriku tobože radi unapređenja trgovinskih odnosa, ali s tajnim zadatkom da Nemačkoj obezbedi protektorate u oblastima koje danas pripadaju Togou i Kamerunu. (Prim. prev.)

Nedeljni odmor svake dve sedmice, svetla tačka na koju se nadovezuje tužna jednoličnost školske rutine, a onda opet ista beda. Said putuje za Keln, sav doteran, bez ijedne falte na mundiru, majka i sestre ga dočekuju na stanici i zasipaju pitanjima. On gotovo nema šta da ispriča, a od njih uvek čuje: „Tako si bled.“ Svaki put je mrtav umoran i u pansionu prespava pola nedelje. Kao neko ko se nalazi u procesu sazrevanja u muškarca morao bi da odbija majčino milovanje dok sedi kraj njega, ali on to ne čini, pravi se da to ne primećuje čak ni dok mu šapuće nežne reči na svahiliju, čije značenje može samo da odgoneta. Odlučuje da jednog dana nauči taj jezik, koji je njegov otac tečno govorio, najzad, bio je učenik u Zanzibaru. Majka neće da mnogo priča o Hajnrihu, pogotovo ne o tome kako su se upoznali, kako je pobešla i postala hrišćanka. Pravda se da je to suviše uzbuđuje. „Sad jedi, moj Saide!“ Stavlja pred njega crvenu kašu s kiselom pavlakom*, on to voli, pa ipak, želudac mu se grči posle prvih kašika. Roza mu se smeje, usta umazanih crvenilom, Tonin pogled je ozbiljan. A majka onda nagoveštava da će uskoro možda opet putovati u zavičaj, s dozvolom vlasti. Zašto? Da traži nasledstvo, naime, ima pravo na to, a ako ga dobije, njihovim brigama je kraj. Sada neko vreme za stolom vlada raspuštenost. „I mi hoćemo s tobom!“, viče Roza. Oni dočaravaju dugačku plovidbu i navode usputne stanice, Aleksandriju, Port Said, Aden. Said u međuvremenu zna da je Zanzibar veći nego što je nekada mislio, 2650 kvadratnih kilometara, taj podatak stoji u

* Zasladena kaša od prekrupe (naročito ovsena, ječmena ili heljdina) priprema se sa sokom crvenog voća i samim voćem, ribizlama, jagodama i slično, što joj daje crvenu boju. (Prim. prev.)